

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.080 у Хмельницькому
університеті управління та права імені
Леоніда Юзькова

РЕЦЕНЗІЯ

кандидатки юридичних наук, доцентки

ЯКИМЧУК Світлани Олексіївни на дисертацію

**БОРСУКА Валерія Олексійовича на тему «Позбавлення батьківських прав у сімейному праві», поданої на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081
Право**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність теми позбавлення батьківських прав зростає в умовах соціально-економічних викликів, в тому числі пов'язаних з війною, вимушеною міграцією, різкою зміною умов проживання сімей, їх рівня життя та добробуту, що може негативно вплинути на умови проживання та виховання дітей. Важливо, щоб держава забезпечувала підтримку для таких сімей, запобігаючи крайнім заходам. Позбавлення батьківських прав має бути останнім кроком після вичерпання всіх інших можливостей. Це рішення повинно прийматися з урахуванням індивідуальних обставин кожної сім'ї. Тематика позбавлення батьківських прав є важливою темою в сучасному суспільстві, оскільки воно безпосередньо впливає на захист прав та законних інтересів дітей від негідної поведінки з боку батьків. Позбавлення батьківських прав часто може бути єдиним виходом для захисту дитини, її життя, здоров'я від негідної поведінки з боку батьків, і попри те, що дитина вилучається з сім'ї батьків часто це робиться з урахуванням найкращих інтересів дитини. При цьому, важливим є наукове обґрунтування як правового регулювання позбавлення батьківських прав, так і процесуального порядку здійснення цієї процедури судом, за умови забезпечення захисту сімейних прав та інтересів учасників сімейних відносин, передусім дитини.

З огляду на зазначене, комплексне дослідження позбавлення батьківських прав, є своєчасним і необхідним для розвитку сімейно-правової доктрини та удосконалення чинного законодавства України.

Вищезазначене обумовлює актуальність дисертаційного дослідження БОРСУКА Валерія Олексійовича на тему «Позбавлення батьківських прав у сімейному праві».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Рецензоване дослідження є ґрунтовною теоретико-прикладною працею, присвяченою проблематиці позбавлення батьківських прав.

Достовірність і обґрунтованість отриманих результатів забезпечуються належною теоретичною та методологічною основою дослідження, всебічним аналізом наукових праць вітчизняних учених, а також комплексним дослідженням національного законодавства України. Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є логічно виваженими, повною мірою відповідають меті й завданням роботи та зумовлені адекватним добором і ефективним застосуванням автором методів наукового пізнання.

Практичне значення результатів дисертації полягає у можливості їх використання для вдосконалення чинного сімейного законодавства України з питань, пов'язаних з позбавленням батьківських прав та поновленням таких сімейних прав, а також у процесі підготовки підручників, науково-практичних коментарів до Цивільного кодексу України й у професійній діяльності правників.

Дисертант продемонстрував високий рівень теоретичних і практичних знань із досліджуваної проблематики, здатність самостійно аналізувати та узагальнювати нормативно-правові акти, загальну й спеціальну наукову літературу, формулювати науково обґрунтовані висновки, визначення правових категорій і пропозиції щодо вдосконалення законодавства.

Дисертаційна робота є завершеним, актуальним, самостійним та аргументованим науковим дослідженням. Її висновки відображають основні наукові результати, отримані дисертантом особисто, та узагальнюють викладений матеріал відповідно до загальної мети й конкретних завдань.

Заслужують на увагу такі пропозиції та висновки автора:

1. Погоджуємося із авторським визначенням позбавлення батьківських прав як санкції, що застосовується судом у встановлених законом випадках до матері, батька (позбавлення матері, батька батьківських прав), усиновлювача, який був записаний матір'ю, батьком усиновленої ним дитини (позбавлення усиновлювача батьківських прав), які не виконують батьківських обов'язків, унаслідок якої втрачається правовий зв'язок між батьком, матір'ю та дитиною чи між усиновлювачем, який був записаний матір'ю, батьком усиновленої ним дитини і самою дитиною.

2. Підтримуємо позицію дисертанта, що позов про позбавлення батьківських прав в змозі подати особи, в сім'ї яких проживає дитина, незалежно від родинних зв'язків з дитиною. Головною умовою його подання

згаданими особами є проживання дитини в їхній сім'ї понад 6 місяців. Автор приходить до вірних висновків, що у справах про позбавлення батьківських прав можуть брати участь треті особи, приміром, дід, баба, інші родичі мають права пред'являти позов і вступити у розпочатий процес щодо розгляду справи про позбавлення батьківських прав з вимогою про визначення місця проживання дитини та вирішення питання про передачу їм дитини на виховання, як треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмету спору.

3. Вірною є позиція автора, що позбавлення батьківських прав тягне за собою втрату особою, позбавленою батьківських прав, особистих немайнових прав щодо дитини, звільнення такої особи від обов'язків щодо виховання дитини, втрату інших прав, заснованих на спорідненості з дитиною (за винятком права на побачення з дитиною, яке може бути надане за рішенням суду). Особа, позбавлена батьківських прав не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини та щодо обов'язку відшкодувати шкоду, завдану дитиною, щодо якої вони були позбавлені батьківських прав (останній обов'язок зберігається за батьками упродовж 3 років після позбавлення їх батьківських прав, якщо вони не доведуть, що ця шкода не є наслідком невиконання ними своїх батьківських обов'язків).

4. Обґрунтованими є висновки автора щодо переліку правових наслідків позбавлення батьківських прав, якими є: а) можливість зміни місця проживання дитини у разі прийняття рішення суду про примусовий обмін житла, про передання дитини іншому з батьків або про передання дитини родичам, мачусі, вітчиму, органів опіки та піклування; б) зміна у її праві на здійснення спілкування із батьками (останнє право може бути втрачене або істотно обмежене); в) наділення її правом отримання аліментів від батьків, позбавлених батьківських прав.

5. Позитивно оцінюється висновок автора про те, що до правової природи позбавлення батьківських прав відноситься його розуміння як складника норми сімейного права, що встановлює санкцію особистого немайнового характеру за невиконання матір'ю, батьком, усиновлювачем, який був записаний матір'ю, батьком усиновленої ним дитини, своїх батьківських обов'язків, а також як сімейно-правової санкції особистого немайнового характеру та правового наслідку невиконання матір'ю, батьком дитини батьківських обов'язків.

6. Влучно також досліджено зарубіжний досвід правового регулювання позбавлення батьківських прав, а також розвиток законодавства, що діяло на українських землях, яким урегульовано питання позбавлення батьківських прав.

7. На високому рівні проаналізовано питання поняття, підстав, порядку та правових наслідків поновлення батьківських прав.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні результати дисертації висвітлено у 9 наукових публікаціях, зокрема: 3 статтях у наукових фахових виданнях України, 1 статті у науковому періодичному виданні держави ЄС та ОЕСР (Польщі), а також у тезах 5 повідомлень на науково-практичних конференціях та круглому столі, що проводилися на території України, зокрема, в Харкові та Хмельницькому.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. При цьому робота не позбавлена дискусійних положень, які потребують уточнення, зокрема:

1. Автор детально визначає правову природу поновлення батьківських прав як способу захисту сімейних прав та інтересів батьків та дітей, а саме, що цей спосіб виявляється у встановленні батьківських правовідносин (при поновленні батьківських прав суд попередньо встановлює, що ті обставини, які стали причиною для позбавлення батьківських прав, вже відсутні, а тому батько, мати дитини, що позбавлені батьківських прав, можуть знову отримати весь комплекс прав, які вони мають з огляду на власний правовий статус); у відновленні правовідносин, що існувало до позбавлення батьківських прав (в результаті поновлення таких сімейних прав правові наслідки позбавлення батьківських прав зникають та здійснюється повернення до того стану, який існував до позбавлення батьківських прав). Однак поза увагою автора залишилося питання правової природи позбавлення батьківських прав як способу захисту сімейних прав та інтересів дитини.

2. Нечітко визначеною є пропозиція автора щодо законодавчого розмежування підстав і порядку позбавлення батьківських прав, а також щодо здійснення примусового виконання рішень про встановлення побачення з нею або усунення перешкод у побаченні з дитиною державним або приватним виконавцем. Автору слід більш детально обґрунтувати згадані положення наукової новизни.

3. Потребує детальнішого обґрунтування питання подання заяви про надання права на побачення з дитиною. Автор визначає цю заяву як цивільний процесуальний документ, з яким матір, батько, які позбавлені батьківських прав, звертаються до суду для уможливлення побачень зі своєю дитиною. Однак, не досить повно досліджені процесуальні аспекти подання та розгляду такої заяви судом.

Втім висловлені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження **БОРСУКА Валерія Олексійовича**, а мають дискусійний характер.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження **БОРСУКА Валерія Олексійовича** на тему «**Позбавлення батьківських прав у сімейному праві**», відповідає вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями), пунктів 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, що має істотне значення для науки цивільного права, а його автор – **БОРСУК Валерій Олексійович** заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Рецензентка

кандидатка юридичних наук, доцентка,
в.о. професора кафедри приватного права
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова

Світлана ЯКИМЧУК